

redakcja naukowa:
Monika Florczak-Wątor
Andrzej Grabowski

ARGUMENTY I ROZUMOWANIA PRAWNICZE W KONSTYTUCYJNYM PAŃSTWIE PRAWA

KOMENTARZ

Michał Araszkiewicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski
Justyna Holoher · Dominika Kowalska · Jakub Kret
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz · Rafał Michalczak · Magdalena Michalska
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Argumenty i rozumowania prawnicze
w konstytucyjnym państwie prawa

Komentarz

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

REDAKCJA NAUKOWA:
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

Michał Araszkiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski
Justyna Holocher • Dominika Kowalska • Jakub Kret
Marcin Krzemiński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa (<i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i>)	9
Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie (<i>A. Grabowski</i>).....	23
Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej (<i>J. Holocher</i>)	30
Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (<i>M. Florczak-Wątor</i>).....	61
Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa (<i>M. Araszkiewicz</i>)	90
KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych (<i>M. Araszkiewicz, M. Biskupski, A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska, J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak, M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i>).....	157
Wstęp (<i>A. Grabowski</i>)	159
1. <i>Ius est ars boni et aequi</i>	168
2. Zasada dobra wspólnego.....	183
3. Zasada demokratycznego państwa prawnego	196
4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa	224
5. Zasada ochrony praw słusznie nabytych.....	239
6. Zasada pewności prawa.....	249
7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i>	263
8. <i>Lex retro non agit</i>	274

9. <i>Ignorantia iuris nocet</i>	286
10. <i>Clara non sunt interpretanda</i>	301
11. Argument ze sprawiedliwości społecznej	316
12. Argument ze zmian społecznych	327
13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi	342
14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych	363
15. Zasada słuszności	381
16. <i>Summum ius summa iniuria</i>	396
17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i>	408
18. <i>Lex iniustissima non est lex</i>	417
19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa	439
20. Założenie racjonalnego prawodawcy	453
21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji	467
22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych	480
23. Nakaz określoności przepisów prawa	491
24. Argument z typu przepisów prawa	500
25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej	510
26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i>	527
27. Argument z języka powszechnego	534
28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego)	547
29. Zakaz wykładni <i>per non est</i>	556
30. Argument <i>a rubrica</i>	564
31. Argument systemowy	576
32. Argument z unikania sprzeczności	588
33. Dyrektywa wykładni holistycznej	596
34. Argument z woli historycznego prawodawcy	612
35. Argument z <i>ratio legis</i>	623
36. Argument teleologiczny (celowościowy)	635
37. Wnioskowanie z celu na środki	650
38. Argument z natury rzeczy	661

39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i>	675
40. Argument <i>ad absurdum</i>	688
41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej	700
42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i>	707
43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i>	719
44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i>	726
45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i>	740
46. Zasada legalizmu	751
47. Zakaz wykładni prawotwórczej	765
48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej	778
49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i>	787
50. Argument <i>a contrario</i>	796
51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej	804
52. Argument <i>ab exemplo</i>	826
53. Argument z poglądu dominującego	840
54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją	849
55. Domniemanie konstytucyjności ustawy	861
56. Argument ze spójności	878
57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa	895
58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym	910
59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego	922
60. Argument prawnoporównawczy	934
61. Zasada podziału władzy	951
62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw	967
63. Zasada proporcjonalności	986
64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw	1001
65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka	1013
66. Argument <i>a fortiori</i>	1028
67. Zasada równości	1038
68. Argument z analogii	1052
69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i>	1072

70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk	1080
71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	1094
72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i>	1113
73. Domniemanie niewinności.....	1120
74. <i>In dubio pro reo</i>	1133
75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....	1147
76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ...	1163
77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i>	1178
78. Argument z faktów notoryjnych	1191
79. <i>Audiat et altera pars</i>	1199
80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i>	1214
81. <i>Iura novit curia</i>	1234
82. Zasada powagi rzeczy osądzonej (<i>res iudicata</i>)	1247
83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i>	1261
84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i>	1270
85. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	1283
86. <i>Pacta sunt servanda</i>	1293
87. <i>Rebus sic stantibus</i>	1308
88. Zakaz nadużycia prawa.....	1324
89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i>	1342
90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i>	1356
91. <i>Nullum tributum sine lege</i>	1364
 Dekalog dobrego argumentatora (<i>M. Atienza</i>)	 1373
Autorzy	1377
Contents	1381
Summary (<i>F. Gołba</i>).....	1385

24. Argument z typu przepisów prawa

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] Brak.

[2. ISTOTA] Argument z typu przepisów prawa polega na określeniu specyficznego dla danej gałęzi prawa charakteru przepisów prawa oraz wskazaniu właściwych dla ich wykładni dyrektyw interpretacyjnych lub reguł inferencyjnych. Istota argumentu z typu przepisów prawa opiera się na konstatacji, że w zależności od gałęzi prawa powinny być stosowane różne techniki rozumowań prawniczych, dopasowane do ich specyfiki (por. np. gałęziowo zróżnicowane stosowanie argumentu z analogii; →68). Konsekwentnie do typu przepisu prawa powinny zostać dopasowane sposoby jego wykładni (zob. np. specyficzne reguły interpretacji rozmaitych przepisów wskazane przez Macieja Zielińskiego w WPZiel: 302, reguła 41 fazy percepcyjnej wykładni). Oprócz tego podstawowego rozumienia omawiany argument jest czasami odczytywany jako postulat zgodnej z ZTP konstrukcji aktów normatywnych, w szczególności redakcji zawartych w nich przepisów prawa należących do różnych typów przepisów bądź gałęzi prawa.

Podstawowe rozumienie tego toposu – jako swoistej dyrektywy interpretacyjnej – ma korzenie w systemowym pojmowaniu prawa. Jerzy Wróblewski zwraca uwagę na to, że „znaczenie reguł prawnych jest ustalane ze względu na kontekst systemowy, to znaczy ze względu na inne reguły obowiązujące w systemie, do którego interpretowana reguła należy” (RPW: 80). Wróblewski eksponuje następujące cechy systemu prawa, mające znaczenie dla formułowania systemowych dyrektyw interpretacyjnych: 1) powiązanie reguł składających się na system prawa szeregiem stosunków; 2) wyodrębnienie składników systemu prawa (reguł tego systemu) z uwagi na różne typologie, przy czym sposób sformułowania tych reguł może mieć wpływ na zagadnienia interpretacyjne; 3) hierarchiczne zróżnicowanie tych reguł (→57); 4) niesprzeczność systemu prawa (→32); 5) koherentność systemu prawa (RPW: 80–82; →56). Analizowany topos należy do systemowych dyrektyw interpretacyjnych (→31) i łączy się zwłaszcza z drugą wymienioną cechą systemu prawa, bowiem jego oddziaływanie opiera się na wyróżnieniu różnych typów przepisów – ze względu na ich treść (np. przepisy merytoryczne, przejściowe,

dostosowujące, definicje legalne) albo przynależność gałęziową (np. przepisy prawa cywilnego, prawa karnego). Wróblewski zauważa ponadto, że dyrektywy interpretacyjne mogą być klasyfikowane za pomocą rozmaitych kryteriów. Jednym z nich jest „podejście kontekstowe”, cechujące się tym, że znaczenie zwrotów językowych warunkuje kontekst ich użycia. Jak wiadomo, w swej klaryfikacyjnej koncepcji wykładni rozróżnia Wróblewski trzy takie konteksty – językowy, systemowy i funkcjonalny. W stosunku do omawianego toposu szczególne znaczenie ma kontekst systemowy, odnoszący się przede wszystkim do gałęzi prawa, do której należy interpretowany przepis prawa (Wróblewski 2015: 142).

Rozważania te łączą się z koncepcją prawa jako systemu, zakładającą, że prawo jest zbiorem norm, rekonstruowanych z przepisów prawa zawartych w aktach prawodawczych. Można wyróżnić różnorakie kryteria tego uporządkowania. Odnoszą się one zarówno do systematyki wewnętrznej aktu normatywnego, jak i do struktury pionowej i poziomej całego systemu prawa. Stanowią łącznie podstawowy wymiar systemowości, będący centralną kategorią normatywną porządku prawnego (Leszczyński 2017: 23). Z perspektywy rozważań dotyczących typów przepisów prawa najważniejszy jest wymiar poziomy struktury, ponieważ umożliwia on ukazanie miejsca poszczególnych gałęzi prawa w systemie prawa. Trzeba ponadto zwrócić uwagę na różnorodność kryteriów poziomego podziału tego systemu, w ramach których można uwzględnić odrębności związane z przedmiotem regulacji oraz jej metodą, odrębności spowodowane sposobem sankcjonowania norm prawnych, typami regulowanych stosunków prawnych, a także różnymi typami stosowania norm i odmiennymi typami adresatów poszczególnych norm prawnych. Wszystkie te odrębności składają się na wyróżnienie poszczególnych działów prawa, gałęzi prawa oraz jego subgałęzi, a w końcu instytucji prawnych (Leszczyński 2017: 27).

[3. UZASADNIENIE] Argument z typu przepisów prawa nie został spożytywizowany, co oznacza, że ma charakter doktrynalny. Chociaż nie znajduje on bezpośredniego źródła w przepisach prawa stanowionego, to pewne dyrektywy interpretacyjne nawiązujące do typu przepisów albo ich przynależności do określonej gałęzi prawa wynikają z postanowień Konstytucji RP. Z jej preambuły wynika nakaz interpretowania przepisów ustrojowych tak, aby działaniu instytucji publicznych zapewnić rzetelność i sprawność, a z art. 7 – nakaz ścisłej wykładni przepisów określających kompetencje władz publicznych (→46). Z kolei z art. 10 Konstytucji RP można wyprowadzić nakaz zwięzającej wykładni przepisów kompetencyjnych, określających uprawnienia władzy publicznej wkraczającej w domenę innej władzy w ramach zasady podziału władzy (→61). Z art. 42 ust. 1 wynika nakaz ścisłej wykładni norm prawa karnego określających znamiona czynu zabronionego (→71), zaś z art. 45

ust. 1 oraz art. 77 ust. 2 – zakaz interpretowania przepisów określających kognicję sądów oraz przepisów proceduralnych w sposób prowadzący do zamknięcia drogi sądowej. Natomiast art. 217 Konstytucji RP pozwala wyprowadzić obowiązek ścisłej, literalnej wykładni przepisów prawa podatkowego, określających przesłanki powstania obowiązku podatkowego (→91).

Warto podkreślić, że również w odniesieniu do tekstu samej Konstytucji RP podnosi się postulat jej metodologicznie zróżnicowanej interpretacji, uzależnionej od tego, czy chodzi o wykładnię przepisów wyrażających zasady konstytucyjne oraz ustanawiających prawa i wolności jednostki, czy o przepisy normujące system rządów. Jak dowodzi Maciej Pach, w pierwszym przypadku należy przyznać priorytet wykładni pozajęzykowej (tzn. systemowej i funkcjonalnej), w drugim – wykładni językowej, wyjątkowo dopuszczając pewne odstępstwa (Pach 2017: 15n).

Argument z typu przepisów prawa jako dyrektywa interpretacyjna pojmowana przez pryzmat odwołania się interpretatora do kontekstu systemowego umożliwia przyjęcie takiej wersji interpretacji danego przepisu, która jest odpowiednia (przyjęta) w danej gałęzi prawa. Zakłada on istnienie różnic metod interpretacji prawniczej w poszczególnych gałęziach prawa. Dobrym przykładem tych odrębności może być porównanie metod wykładni stosowanych powszechnie w prawie cywilnym i w prawie karnym.

Prawo cywilne jest nastawione na regulację stosunków między równorzędnymi podmiotami, co prowadzi do tego, że jego charakter musi być elastyczny – powinien uwzględniać zmieniające się otoczenie społeczne i zapewniać uczciwość oraz zaufanie między podmiotami, a także chronić ich dobra osobiste. W związku z tym, że normy prawa cywilnego regulują stosunki równorzędnych podmiotów, interpretacja prawa powinna uwzględniać interesy wszystkich stron, a nie tylko jednej z nich. Przyznanie podmiotom równorzędnej pozycji daje im autonomiczną kompetencję (rzadko ograniczaną interesem publicznym) do kształtowania stosunków między sobą. Z tego można wnioskować, na co wskazuje Zbigniew Radwański, że charakterystyczną dyrektywą interpretacyjną dla prawa cywilnego jest wykładnia jego przepisów w taki sposób, by jej rezultatem były normy o charakterze względnie wiążącym (*ius dispositivum*). Urzeczywistnienie tych założeń wymaga, by na gruncie prawa cywilnego – odmiennie niż w innych gałęziach prawa – uwzględniać w dużym stopniu pozajęzykowe dyrektywy interpretacyjne (Radwański 2009: 13).

Inaczej przedstawia się sytuacja w stosunku do przepisów prawa karnego, w których charakterystyka norm prawnokarnych – specyficznych ze względu na swoją strukturę, treść oraz wzajemne powiązania – stanowi odzwierciedlenie poglądów występujących w filozofii prawa karnego oraz przyjmowanych koncepcji dogmatycznoprawnych. Na tle innych ustaw materialnoprawnych ustawa karna

zawiera wyraźnie określone wzorce postępowania, jest czytelna i szczególnie usystematyzowana, a podział na przepisy ogólne i szczególne jest silnie zarysowany. W nawiązaniu do teorii norm Hansa Kelsena karniści często utrzymują, że przepisy ustawy karnej są adresowane wprost do organów stosujących prawo; określają, jak powinny się one zachować w przypadku naruszenia normy sankcjonowanej przez jej adresatów (Dąbrowska-Kardas 2012: 163, 170). Represyjny charakter przepisów prawa karnego może być rozpatrywany na różnych płaszczyznach (psychologicznej, socjologicznej, aksjologicznej, dogmatycznej), a wspólnym czynnikiem odróżniającym tę gałąź prawa od innych jest kwestia dolegliwości, zadawanej poprzez stosowanie charakterystycznych dla prawa karnego instytucji prawnych (Sławiński 2013: 75–76). W związku z tym teksty ustaw prawnokarnych powinny być zrozumiałe dla obywatela, jednakże jest to trudne do zrealizowania (Wiatrowski 2013: 5), dlatego że „[o]brazowo można powiedzieć, że tekstów ustaw karnych nie daje się nieomal w ogóle przeczytać na gruncie języka ogólnego, lecz, że trzeba mieć nieprzeciętną wiedzę karnistyczną, bez której dany tekst, np. Kodeksu karnego, nie będzie właściwie rozumiany (jeśli nawet w ogóle będzie rozumiany)” (Pohl, Zieliński 2011: 10–11). Wskazuje się przy tym, że problematyka dekodowania norm prawnokarnych z przepisów prawa stanowi jedno z kluczowych pól analizy karnistycznej, a przy tym w normie prawnokarnej należy szukać zarówno punktu odniesienia dla podstawowych zagadnień karnych, takich jak stworzenie dogmatycznej nauki o przestępstwie – nieodzownej w nauce i praktyce prawa karnego, jak i wzoru poprawnego stosowania prawa karnego (Kardas 2012: 10). Podkreśla się także, że prawo karne analizuje się za pomocą specyficznych dla niego reguł wykładni (można spotkać nawet poglądy, że interpretacja karnistyczna – będąca odmianą interpretacji humanistycznej – ma za zadanie ustalić winę podmiotu; tak Patryas 1988: 7), przesądzających o jego charakterze i decydują o jej wyniku (Zawłocki 2004: 81, 92).

Także w doktrynie prawa administracyjnego przyjmuje się, że charakter norm należących do tej gałęzi prawa wyznacza charakter specyficznych dla niej sposobów wykładni. Jak pisze Wojciech Jakimowicz, prawo administracyjne pojmuje normy zakodowane w przepisach tej gałęzi prawa jako nośniki władztwa administracyjnego, wyznaczającego dobór kryteriów wykładni w tej gałęzi prawa, co m.in. oznacza wybór określonych domniemań i toposów prawnych właściwych dla interpretacji prawa administracyjnego. Przykładami mogą być wykluczenie (zgodnie z zasadą równości; →67) odwoływania się w procesach stosowania prawa przez administrację do wykładni autentycznej tekstów prawnych, które zostały przez nią stworzone, a nawet traktowania tej wykładni jako pomocniczych wskazówek interpretacyjnych, czy też zakaz stosowania analogii *legis*. Ponadto warto odnotować, że

„[w]ielość i różnorodność źródeł prawa administracyjnego [...] skłaniają do wniosku o ważnej roli, jaką w działaniach organu administracji [...] powinna odgrywać wykładnia systemowa i każe z dużą ostrożnością podchodzić do wniosków wynikających wyłącznie z wykładni językowej (za wyjątkiem etapu odkodowywania kompetencji, gdyż przepisy kompetencyjne podlegają ścisłej wykładni językowej)” (Jakimowicz 2006: 529n).

Poszczególne gałęzie prawa charakteryzują się zatem specyficznym podejściem do interpretacji prawa, a korzystanie w nich z poszczególnych dyrektyw wykładni i argumentów interpretacyjnych jest znacznie zróżnicowane. Inaczej stosuje się je w podsystemie zamkniętym i zupełnym – ze względu na ustanowioną wyraźnie podstawę prawną działania organu (np. prawo karne i prawo podatkowe), a inaczej w podsystemie otwartym – z uwagi na zasadę autonomii woli stron oraz brak bezpośredniego przymusu w stosowaniu norm prawnych (prawo cywilne) (Mastalski 2011: 113–114; Prutis 2018: 306). Wpływ na to mają charakterystyka przepisów prawa oraz charakter podmiotu interpretującego i stosującego prawo. W prawie karnym czy administracyjnym trudno mówić o sytuacji, w której prawo nie jest konkretyzowane przez organ publiczny. Odmienne jest w prawie cywilnym (Mastalski 2011: 113–114).

Również w ramach jednej gałęzi prawa, a nawet w ramach jednego aktu prawnego, mamy do czynienia z różnymi typami przepisów prawnych dającymi się wyróżnić ze względu na ich budowę, treść i funkcje w systemie prawa. Jeśli w procesie stosowania prawa jedną normę prawną nierzadko rekonstruuje się na podstawie wielu przepisów, to dobór relewantnych przepisów ułatwia ich pozycja w systemie prawa, ich funkcja, typ itp. (Rüthers, Fischer, Birk 2013: 141). Tak więc przy analizie przypadku prawnego dużą rolę odgrywa możliwość wyodrębnienia przepisów merytorycznych, stanowiących podstawy prawne roszczeń, oraz przepisów „pomocniczych” – uzupełniających treść używanych w innych przepisach pojęć, np. w formie definicji legalnych (→22). Tę typologię często odzwierciedla wyodrębnienie w ustawie części szczególnej (z przepisami stanowiącymi podstawy normatywne roszczeń bądź odpowiedzialności) oraz części ogólnej, w której znajdują się definicje legalne lub inne przepisy „pomocnicze”. Te ostatnie charakteryzują się pewnego rodzaju niesamodzielnością – ich funkcja to doprecyzowanie bądź rozbudowanie treści innych, bezpośrednio stosowanych przepisów prawa (por. szerzej Dąbrowska-Kardas 2012). Wiąże się to z techniką rozczłonkowania i kondensacji tekstu prawnego; jej celem jest możliwie zwarte i klarowne sformułowanie tekstu ustawy, wymagające nieraz umiejscowienia powtarzających się, bardziej uniwersalnych części norm prawnych w ogólnej, „wyciągniętej przed nawias” regulacji. Z punktu widzenia typologii przepisów prawa przy ich interpretacji znaczną rolę

odgrywa również to, czy dany przepis stanowi zasadę, regułę prawną, czy też wyjątek od reguły, bo w zależności od tego wiążą interpretatora rozmaite szczegółowe dyrektywy wykładni.

Sens omawianej dyrektywy interpretacyjnej polega na konieczności uwzględniania w procesie interpretacji charakteru danego przepisu. Dobrym przykładem jest specyfika definicji legalnych, narzucających określone rozumienie terminów prawnych (→22). Podkreśla się, że są one bardzo silnymi dyrektywami, ponieważ ich treści wprost determinuje sam ustawodawca; definicje te przełamują znaczenie terminów prawnych właściwe dla języka powszechnego (→27). Na uwagę zasługuje też specyficzna reguła wykładni głosząca, że definicja legalna poddawana jest interpretacji, jak każdy przepis prawa, a sytuacja niemożności przełamania jej znaczenia językowego występuje tylko wtedy, gdy definicja ta jest językowo jednoznaczna – w takim przypadku zabrania się korzystania z wykładni systemowej i funkcjonalnej (WPZiel: 189–191).

W drugiej, legislacyjnej płaszczyźnie argument z typu przepisów odnosi się do cech konstrukcyjnych aktów normatywnych, a w szczególności do postulatów dotyczących struktury przepisów zawartych w tych aktach. Regulacja związana ze sposobami formułowania przepisów prawnych jest w ZTP bardzo obszerna, co pokazuje znaczenie ich prawidłowego redagowania. Przykładem może być wydzielanie poszczególnych dziedzin prawa poprzez tworzenie kodeksów zawierających określone typy przepisów prawa (RiOANKom: 55–56; ZTPKomWro: 28–29). Należy także zauważyć, że na znaczenie przepisów prawa oraz ich typów dla prawodawstwa zwraca uwagę szereg regulacji ZTP (zamieszczonych w rozdziałach 2–9), z których wyłania się ogólny postulat, by system prawa był uporządkowany w jak największym stopniu, a przepisy były jak najbardziej stypizowane. Ma to pomóc interpretatorowi oraz podmiotom stosującym prawo poprzez wskazanie: 1) gdzie szukać danych regulacji; 2) w jaki sposób, w jak największym stopniu oddać w procesie wykładni prawa wolę ustawodawcy; 3) jak prawidłowo odczytywać normy zawarte w przepisach prawa. Ponadto z tych założeń wyłania się wskazówka dla normodawcy: jak tworzyć akty normatywne, by były zgodne z zasadami poprawnej legislacji. Wszystkie te elementy mają na celu zoptymalizowanie procesu tworzenia i wykładni prawa, aby zapewnić bezpieczeństwo prawne i wolność obywateli zgodnie z zasadą demokratycznego państwa prawnego (→3), w odniesieniu do konstrukcji oraz systematyki przepisów prawa.

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Omawiany topos opiera się w dużym stopniu na rozróżnieniu przepisu prawnego i normy prawnej, przyjmowanym w polskiej teorii i filozofii prawa niemal powszechnie (odmiennie Nowacki 1988: 30n; 1989: 157n;

krytyka tego stanowiska zob. np. Gizbert-Studnicki 1990: 103n). Dla lepszego zrozumienia argumentu z typu przepisów prawa ważna jest pojęciowa dystynkcja między tymi dwiema kategoriami. Jerzy Wróblewski zwraca uwagę, że rozróżnienie przepisu oraz normy prawnej jest potrzebne, a zamienne używanie tych terminów przez prawników nie może prowadzić do jego odrzucenia (ZTWPL: 78–80). Zygmunt Ziemiński twierdzi, że „przepis prawny rozumie się na ogół [jako] wypowiedź zdaniokształtną wydrukowaną w dzienniku publikacyjnym, najmniejszy fragment tekstu ustawy; nie jest przy tym ustalone, czy przez przepis rozumieć należy jedno zdanie w sensie gramatycznym, od kropki do kropki, czy też jednostką przepisu jest najniższa jednostka systematyzacyjna w tekście danej ustawy, a więc ustęp czy paragraf, które nieraz składają się z kilku zdań w sensie gramatycznym” (Ziemiński 1960: 105). Ponadto zwraca uwagę na to, że przepisy służą do wyrażania norm prawnych, będących z kolei treścią przepisów. Stanowisko to ewoluowało, co potwierdza pogląd wyrażony przez Zygmunta Ziemińskiego oraz Macieja Zielińskiego, którzy doszli do wniosku, że rozróżnienie przepisu oraz normy prawnej jest podstawowym narzędziem analiz tekstów prawnych. Ma ono charakter pojęciowy, mimo że w obrębie praktyki prawniczej (a także prawoznawstwa) termin „przepis prawny” jest często używany zamiennie z terminem „norma prawna”. Poznańscy autorzy charakteryzują przepis prawny jako „zdanie w sensie gramatycznym (a więc zawierające co najmniej jeden czasownik w formie osobowej jako funktor zdaniotwórczy) zamieszczone w tekście prawnym oraz zaopatrzone w ramach tekstu danego aktu prawnego w nazwę indywidualną złożoną ze znaku «art.» (jako skrótu słowa «artykuł») czy znaku «ust.» (jako skrótu zwrotu «ustęp») albo znaku «§» (symbolizującego paragraf) oraz jakiegoś kolejnego numeru (pisanego cyfrą arabską lub niekiedy wyjątkowo rzymską), albo też po prostu z odpowiedniego numeru (w przypadku ustępów)” (Ziemiński, Zieliński 1992: 104–105). Stanowisko to zostało utrwalone i niemal powszechnie przyjęte w polskiej teorii i filozofii prawa. Zieliński zauważa ponadto, że rozróżnienie przepisu prawnego oraz normy prawnej ma charakter pojęciowy, a nie zakresowy, dlatego dopuszcza możliwość, by przepis prawny był normą prawną, jednak taka sytuacja jest bardzo rzadka (Zieliński 1998: 4).

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] Polskie sądy rzadko wykorzystują argument z typu przepisów prawa. W największym stopniu judykatura nawiązuje do jego rozumienia jako toposu uzasadniającego gałęziową specyficzność dyrektyw interpretacji prawniczej.

Najważniejszy przykład stanowi rozbieżność stanowisk orzecznictwa dotyczących dopuszczalności analogii *legis* w prawie (→68; zob. również ZWP: 224–226),

spowodowana zróżnicowanym charakterem regulacji występujących w poszczególnych gałęziach prawa. Przede wszystkim w orzecznictwie zwraca się uwagę na to, że stosując analogię, trzeba wskazać przepis prawa mający stanowić podstawę tego rozumowania (postanowienie SN z 25.02.2009, I KZP 37/08). Stosowanie analogii *legis* jest dopuszczalne wtedy, gdy dana regulacja jest otwarta i niepełna, a niedopuszczalne, gdy jest zamknięta i zupełna (zob. np. uchwała SN z 15.09.2004, III CZP 46/04; postanowienie SN z 14.01.2009, V KK 285/08). W prawie karnym zupełny i zamknięty charakter regulacji wymusza zasada *nullum crimen sine lege* (→71); wynika z niej m.in. zakaz analogii na niekorzyść oskarżonego. Podobna sytuacja występuje w prawie podatkowym, w którym ze względu na zasadę *nullum tributum sine lege* (→91) nie dopuszcza się stosowania analogii w kwestii wprowadzania nowych podatków lub zwiększania obciążeń podatkowych.

Podobnie w odniesieniu do regulacji prawa ubezpieczeń społecznych SN stwierdził, że „prawo ubezpieczeń społecznych nastawione jest na wyczerpujące i ściśle regulowanie stosunków stanowiących jego przedmiot”, a tylko w przypadku, w którym „wyraźnie brakuje normy koniecznej do wydania decyzji w określonych sytuacjach, można traktować ten brak jako lukę i rozważać dopuszczalność jej wypełnienia w drodze analogii” (uchwała Izby Cywilnej SN z 15.05.2009, III CZP 140/08). Również w odniesieniu do zamkniętego charakteru regulacji płacowych SN podnosi, że „przepisy płacowe należy interpretować ściśle, z wyłączeniem wykładni rozszerzającej, ścieśniającej i analogii” (wyrok SN z 13.01.2009, I PK 131/08).

Z kolei w stosunku do prawa cywilnego SN uznaje, że „wykładając przepisy prawa rzeczowego i inne wywołujące skutki prawnorzeczowe, z zasady należy unikać niektórych rodzajów wykładni, dopuszczalnych w innych dziedzinach prawa, w szczególności wykładni, która prowadzi do pozbawienia uprawnionych prawa rzeczowego w drodze analogii, wykładni rozszerzającej czy rozumowania *a fortiori*” (uchwała(7) SN z 18.04.2007, III CZP 139/06).

[6. CHARAKTERYSTYKA] Jak już zauważono, omawiany topos stanowi jedną z dyrektyw wykładni systemowej. Zdaniem Wróblewskiego zadaniem wykładni systemowej jest ustalenie znaczenia przepisu z uwagi na system, do którego dany przepis należy. Z kolei system to zbiór reguł obowiązujących w pewnym okresie i może być on charakteryzowany za pomocą postulowanych właściwości (np. niesprzeczności i zupełności; por. SSP: 134–135). Argument z typu przepisów prawa opiera się na założeniu, że określone dziedziny oraz gałęzie prawa różnią się między sobą. Przykładowo przepisy prawa karnego posiadają inną charakterystykę niż przepisy prawa cywilnego. Powoduje to, że organ stosujący prawo, uzasadniając decyzję interpretacyjną, której podstawą są przepisy o charakterze cywilnym, odwołuje

się w tymże uzasadnieniu do kontekstu cywilistycznego przepisów, biorąc pod uwagę właściwości prawa cywilnego oraz postulaty dotyczące tej dziedziny prawa.

Analizowany topos nawiązuje do wyróżnionej przez Wróblewskiego dyrektywy wykładni, przyjmowanej przez wszystkie ideologie oraz normatywne teorie wykładni. Odnosi się ona do spójności aksjologicznej: „[z]naczenie interpretowanego przepisu należy ustalić w ten sposób, by było ono aksjologicznie spójne z przepisami systemu prawa, do którego interpretowany przepis należy” (SSP: 139–140). Jednakże trzeba zastrzec, że argument z typu przepisów prawa odnosi się do systemu prawa w szczególny sposób, ponieważ bierze pod uwagę kontekst danej gałęzi prawa, który nie jest jedynie kontekstem aksjologicznym, lecz zawiera także inne elementy (np. elastyczność norm prawa cywilnego czy ścisłość norm prawa karnego). Zatem omawiany topos to w pewnym sensie modyfikacja i uszczegółowienie wspominaanej wyżej, a wyróżnionej przez Wróblewskiego dyrektywy wykładni systemowej.

[7. KRYTYKA] W związku z tym, że argument z typu przepisów prawnych może być pojmowany dwojako, a mianowicie jako dyrektywa interpretacyjna o charakterze systemowym oraz jako postulat konstrukcji aktów normatywnych zgodnie z ZTP, krytyka tego toposu także może być formułowana na dwóch płaszczyznach. W ramach tej krytyki można twierdzić, że ów argument nie jest żadną specjalną (szczególną) dyrektywą interpretacyjną o charakterze systemowym. Może o tym świadczyć jego rzadkie stosowanie w orzecznictwie. Ponadto można zarzucić, że topos ten jest wyłącznie jedną z istniejących i przyjętych systemowych dyrektyw interpretacyjnych. Niemniej należy też zauważyć, że w orzecznictwie zdarzają się odwołania do typu przepisów prawa. Również nauka prawa wyróżnia różne typy przepisów prawa, charakterystyczne choćby dla prawa karnego i cywilnego.

Argument z typu przepisów prawa jako postulat konstrukcji aktów normatywnych zgodnie z ZTP budzi mniej kontrowersji, ponieważ znajduje odzwierciedlenie w omówionych wyżej przepisach prawa. Ale w jego wersji podstawowej można mu zarzucić, że nie został bezpośrednio spożytywizowany przez ustawodawcę. Topos ten może mieć zastosowanie w sytuacji, gdy ustawy należące jako całość np. do prawa administracyjnego zawierają ponadto przepisy innych gałęzi, np. przepisy karne. Wtedy pojawia się problem, jak interpretować te przepisy w ramach ustaw administracyjnych.

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Analizowany topos rzadko występuje w orzecznictwie w czystej postaci. Najczęściej organy stosujące prawo zwracają uwagę na specyfikę przepisów danej gałęzi prawa, z czego wyprowadzają charakterystyczne dla danych gałęzi prawa dyrektywy interpretacyjne (np. większa elastyczność

norm prawa cywilnego czy ścisła wykładnia norm prawa karnego). W związku z powyższym rekomenduje się używanie argumentu z typu przepisów prawa tylko wówczas, gdy argumentacja ma na celu wykazanie, że dany typ przepisu odpowiada (*resp.* nie odpowiada) charakterystyce przepisów danej gałęzi prawa. Rzadziej argument ten służyć może wsparciu tezy, że dany typ przepisu (np. ustanawiający definicję legalną albo *vacationem legis*) powinien być interpretowany swoiście.

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji (→21); Nakaz uwzględniania definicji legalnych (→22); Argument *a rubrica* (→30); Argument systemowy (→31); Argument z analogii (→68).

[LITERATURA] M. Dąbrowska-Kardas (2012), Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego, Warszawa; T. Gizbert-Studnicki (1990), rec. J. Nowacki, Przepis prawny a norma prawna, PiP XLV/1, 103–105; W. Jakimowicz (2006), Wykładnia w prawie administracyjnym, Kraków; P. Kardas (2012), O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi, CzPKiNP XVI/4, 5–63; L. Leszczyński (2017), System prawa w ujęciu teoretycznoprawnym, AUMCS Sectio G Ius LXIV/1, 23–39; R. Mastalski (2011), Wpływ orzecznictwa na stosowanie prawa podatkowego, RPEiS LXXIII/2, 113–128; J. Nowacki (1988), Przepis prawny a norma prawna, Katowice; *tenże* (1989), Przepis prawny a norma prawna (ustalenia wyjściowe), SIS IX, 153–177; M. Pach (2017), Specyfika wykładni konstytucji w konstytucyjnym państwie prawa na przykładzie Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., w: P. Jabłoński, J. Kaczor, M. Pichlak (red.), Prawo i polityka w sferze publicznej. Perspektywa wewnętrzna, Wrocław, 13–25; W. Patryas (1988), Interpretacja karnistyczna. Studium metodologiczne, Poznań; Ł. Pohl, M. Zieliński (2011), W sprawie rzetelności wiedzy o wykładni, RPEiS LXXIII/1, 5–19; S. Prutis (2018), Instytucje podstawowe prawa prywatnego (w opozycji do regulacji prawa publicznego), Białystok; Z. Radwański (2009), Uwagi o wykładni prawa cywilnego, RPEiS LXXXI/1, 9–16; B. Rüthers, C. Fischer, A. Birk (2013), Rechtstheorie. Mit juristischer Methodenlehre, wyd. 7, München; M. Sławiński (2013), Pojęcie tzw. przepisów o charakterze represyjnym – uwagi na tle dotychczasowego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, PSejm XXI/5, 75–101; P. Wiatrowski (2013), Dyrektywy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego, Warszawa; J. Wróblewski (2015), Rozumowania prawnicze w wykładni prawa (1970), w: *tenże*, Pisma wybrane, red. M. Zirk-Sadowski, Warszawa, 137–158; R. Zawłocki (2004), O metodzie interpretacji przepisów prawa karnego, RPEiS LXVI/4, 81–96; M. Zieliński (1998), Wyznaczniki reguł wykładni prawa, RPEiS LX/3–4, 1–20; Z. Ziemiński (1960), Przepis prawny a norma prawna, RPEiS XXII/1, 105–122; Z. Ziemiński, M. Zieliński (1992), Dyrektywy i sposób ich wypowiedziania, Warszawa.

[AG, MK, ZK, OP]

Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>

